

УДК 343.9

DOI <https://doi.org/10.32782/ln.2024.24.24>

Черниш М.О.,

*к.ю.н., доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
Дніпровський державний університет внутрішніх справ***ДОВКІЛЛЯ ЯК ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ**

Постановка проблеми. У ХХІ столітті одним з альтернативних шляхів розбудови держави, як мейнстріму сучасного світу в умовах зміни клімату спровокувало пошук нових шляхів до сталого розвитку. Поняття «екологія», як науковий термін вивчає взаємодію між живими організмами і використовується як інструмент для переосмислення ставлення людей до природи. Уряд розглядає екологію як панацею від національних і глобальних екологічних проблем. Водночас вона може допомогти повернути назад руйнівні наслідки діяльності сучасної цивілізації, захистити навколишнє середовище і побудувати гармонійну взаємодію з природою. У зв'язку з цим у дискусіях про роль держави в забезпеченні екологічно збалансованого розвитку, відповідального використання природних ресурсів і збереження біорізноманіття формується концепція «екологічної держави».

Ця концепція наголошує на необхідності перегляду політики, законів та економіки для забезпечення більш екологічно орієнтованої парадигми розвитку. Відповідно до того, як вектор розвитку України рухається в міру євроінтеграції, інтерес суспільства до питань екології, в тому числі і в природоохоронній сфері, має тенденцію до значного зростання. Як наслідок, особливості правових понять не тільки відображають певний рівень пізнання предметів і явищ правової дійсності, але й слугують засобом здобуття глибших знань про них, а й, будучи включеними до правових норм (позитивного права), входять до змісту цих норм і тим самим визначають обсяг їх правового регулювання. Окрім цього це залежить від правильності

трактування норм чинного законодавства, а саме правових категорій викладених у них. На наше переконання, основними поняттями у досліджуваному питанні є «оточуюче середовище», «довкілля», «природа», «навколишнє природне середовище» і «навколишнє середовище». На думку Грушкевича Т.В.: «такий досить широкий спектр понять, що характеризуються змістовною близькістю, є наслідком впливу на їх формулювання як об'єктивних, так і суб'єктивних чинників. Перші були пов'язані з трансформацією відносин, що об'єктивно відбувалася в міру розвитку суспільства і потребувала втручання правових приписів для забезпечення балансу взаємодії природи і суспільства. Суб'єктивні ж чинники, що впливали на формулювання назви цієї правової спільності, пов'язані із розвитком правничої науки у галузі охорони довкілля та виражали деяку спільну ідею провідних вчених звести до єдиного знаменника усі існуючі на той час правові вчення» [1, с. 266]. Через це пропонуємо провести детальний аналіз кожного з вищезгаданих понять.

Так, термін «оточуюче середовище» є однією з найбільш фундаментальних категорій сучасної науки та практики, який був введений в екологічну науку німецьким біологом Іккюром Якобом наприкінці ХІХ століття, для представлення зовнішнього світу, що оточує організм, в тій мірі, в якій він сприймається органами чуття і моторикою тварини, змушуючи кожен організм поводитися певним чином. При цьому в 60–70-х роках ХХ століття через кризовий стан природи в природоохоронного законодавства зарубіжних

країн. Слід наголосити, що використання цього терміну в науці було піддано критиці. Це обумовлено тим, що в терміні «оточуюче середовище» чітко простежується тавтологія з терміном «наколишнє», яка характерна для перекладів терміну «довкілля». Тобто слово «оточуюче середовище» потребує уточнення, ще словом «природне». Втім, така доктринальна позиція звуженою версією основної ідеї цього поняття, висунутої Якобом Іккюром. На позицію якого вплинув антропоцентричний науковий підхід, який панував наприкінці XX століття. Вітчизняна екологія та юриспруденція, яка тривалий час формувалася переважно під впливом східної наукової літератури, запозичила цей термін і переклала його як «навколишнє середовище» [2, с. 11].

Принагідно, що термін «довкілля» сьогодні асоціюється не тільки з наукою, що вивчає взаємовідносини організмів і середовища їхнього існування, а й із суспільно-політичними рухами, які виступають за розвиток людини в гармонії з навколишнім середовищем. Усе це свідчить про те, що екологічна сфера людської діяльності формується під впливом взаємообумовлених чинників. Тому є всі підстави вважати, що чим глибше і ґрунтовніше будуть розроблені (сформовані) поняття і категорії юридичної науки, тим більш повноцінним стане саме позитивне право, тим точніше і якісніше воно зможе регулювати відповідні суспільні відносини. Саме тому питання формування понятійно-категоріального апарату юридичної науки є її найважливішим завданням і власним призначенням. У зв'язку з цим формування понятійно-категоріального апарату екологічного права, не є винятком.

За період чинності КК України 1960 р., Гавриш С.Б. пропонував відповідний розділ Особливої частини нового назвати «Екологічні злочини». Однак після прийняття Кримінального кодексу України 2001 року він погодився із запровадженою законодавцем назвою, вказавши, що родовим об'єктом екологічних кримінальних правопорушень є навколишнє

природне середовище, а термін «довкілля» є таким же за змістом, але більш лаконічним [3, с. 266–284].

Враховуючи той факт, що термін «природні багатства» (і близький до нього термін «природні ресурси») охоплює лише ту частину природи, яка використовується в інтересах людини, і акцентує увагу на одному аспекті цінності природи (господарську), а поняття «оточуюче середовище» включає лише природні об'єкти, з якими людина безпосередньо контактує в процесі своєї життєдіяльності, В.О. Навроцький дійшов висновку про доцільність назви цього розділу Кримінального кодексу України «Злочини проти природи» [4].

Матвійчук В.К., як один з провідних українських фахівців з цієї проблематики, обстоює позицію, що назва «екологічні злочини» є некоректною, оскільки за законами формальної логіки не можна поєднувати поняття «екологічне» і «злочин». Це пов'язано з тим, що екологія – поняття позитивне, а злочинність – негативне. Поняття «довкілля» ніким і нічим не підтверджується і не має жодного сенсу. Науковцям імпонує поняття «злочини, що стосуються навколишнього природного середовища» [5, с. 124].

У багатьох західних країнах термін «екологічний злочин» використовується рідко. В англomовному світі синонімом є поняття «environmental crime» (що можна перекласти як злочин проти довкілля). У літературі також звертається увага на те, що термін «довкілля» в США та інших західних країнах традиційно трактується ширше, (як навколишнє природне середовище), яке іноді взагалі не асоціюється з природою. Термін «environment», який часто перекладається англійською мовою як навколишнє середовище, означає всі умови, що оточують і впливають на розвиток живих організмів, або фізичні, економічні, культурні, естетичні та соціальні умови, а також перекладається як сукупність факторів, які впливають на людського життя.

Втім, поняття «довкілля» може трактуватися по-різному, залежно від фокусу дослі-

дження. У міжнародній літературі воно використовується досить широко і означає будь-яке середовище, в якому відбувається життєдіяльність людини. Наприклад, Європейська комісія розглядає довкілля як сукупність елементів, складні взаємозв'язки яких створюють місце, середовище та умови життя для окремих осіб і суспільства [5]. Звертаємо увагу на те, що визначення поняття «довкілля» у вітчизняних словниках зафіксовано ще у 1943 році. Відповідно, у 90-х роках ХХ століття вищезгадане поняття почали вживати, як ще один переклад до слова «environment».

У ст. 50 Конституції України визначено, що «кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди». Вищезгадане право є основоположним, що включає надання інформації про стан його охорони, якість продуктів харчування та товарів побутового призначення тощо [6].

Під терміном «довкілля» у першій редакції Наказу МНС України «Про затвердження Положення про паспортизацію потенційно небезпечних об'єктів» від 18 грудня 2000 року № 338 розумілось оточення, у якому функціонує об'єкт (повітря, вода, земля, флора, фауна тощо), що було вилучено з редакції [7].

З положень ст. 293 Цивільного кодексу України, які роз'яснюють зміст права на безпечне для життя і здоров'я довкілля [8], вбачається, що «довкілля» – це все, з чим людина стикається у процесі свого існування, включаючи природне, штучне (антропогенне), виробниче і побутове середовище, предмети використання і споживання та умови побуту. У цьому випадку термін «довкілля» збігається із законодавчо визначеним терміном «середовище життєдіяльності людини», тобто сукупність об'єктів, явищ і факторів середовища (природних і техногенних), які безпосередньо оточують людину і визначають умови її життя, харчування, праці, відпочинку, навчання і виховання (ст. 1 Закону України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення») [9].

Іншими словами, довкілля можна розглядати як природне, виробниче, побутове, освітнє та інше середовище життєдіяльності людини.

При цьому до факторів навколишнього природного середовища належать біологічні (віруси, пріони, бактерії, паразити, генетично модифіковані організми, біотехнологічні продукти тощо), хімічні (органічні та неорганічні, природні та синтетичні), фізичні (шум, вібрація, ультразвук, інфразвук тощо, теплові, іонізаційні, неіонізаційні та інші випромінювання), соціальні (харчування, водопостачання, умови проживання, побуту, праці умови життя, праці, відпочинку, навчання, виховання тощо) та інші фактори, що впливають або можуть вплинути на здоров'я людини і здоров'я майбутніх поколінь (ст. 1 вищезазначеного Закону). Отже, шкідливий вплив на здоров'я людини – це вплив факторів навколишнього природного середовища, який створює загрозу для здоров'я, життя, працездатності людини або здоров'я майбутніх. Іншими словами, якість довкілля визначається його безпечністю, що має суттєве значення для реалізації та захисту суб'єктивного права громадян на екологічну безпеку.

Право людини на безпечне для життя і здоров'я довкілля як конституційне право кожного має бути основою для визначення конкретних, загальних і безпосередніх об'єктів посягань при визначенні екологічних кримінальних правопорушень. При цьому «здоровим» довкіллям слід визнавати природні умови, які не є забрудненими і дозволяють споживати природні блага, безпечні для здоров'я. Іншими словами, існує прямий зв'язок між таким довкіллям і безпекою його використання для здоров'я людини. Таким чином, за логікою «безпечне довкілля – здорове довкілля», безпека є передумовою таких природних умов. За наявності небезпеки навколишнє середовище не може вважатися здоровим, а скоріше забрудненим, тобто насиченим різними елементами, небезпечними для здоров'я та життя людини. Це положення свідчить про необхідність забезпечення кримінальним законодавством захисту

права на безпечне для життя і здоров'я людини довкілля.

Наукові дослідження в цьому випадку насамперед стикаються з термінологічною проблемою визначення поняття довкілля як об'єкта правової охорони за місцем проживання та його співвідношення з наступними поняттями: «оточуюче середовище», «навколишнє середовище», «навколишнє природне середовище».

Досліджуючи положення чинного законодавства, яке регулює сферу екології та навколишнього природного середовища, його чітко та однозначне розуміння потребує уточнення. Тим не менш, поняття навколишнього природного середовища використовується в багатьох національних та міжнародних актах.

Згідно з ч. 1 ст. 1 Конвенція про заборону військового чи будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище, кожна держава – учасниця цієї Конвенції зобов'язується не вдаватися до військового чи будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище, які мають широкі, довгострокові або серйозні наслідки, як способів руйнування, заподіяння шкоди або заподіяння шкоди будь-якому іншій державі-учасниці, а за ст. 2 засоби впливу на «природне середовище» – це засоби зміни динаміки природних процесів, складу і структури Землі або космічного простору, включаючи біоту, літосферу, гідросферу і атмосферу, шляхом свідомого управління природними процесами [10].

З вищевикладеного можна зробити висновок, що навколишнє природне середовище в розумінні цього міжнародного документа є більш широким поняттям, яке визначається як склад і структура Землі, її біоти, літосфери, гідросфери, атмосфери та космічного простору. Оскільки чіткого законодавчого визначення досліджуваного поняття немає, науковцям необхідно шукати авторський підхід до його уніфікованого розуміння та застосування.

Відповідно, Литвиненко В.О. пропонує розглядати навколишнє середовище, як

систему взаємодіючих екологічних підсистем, які органічно поєднують усі елементи, природні явища та природні комплекси в єдиний цілісний механізм [11].

Нині термін «навколишнє середовище» визначений у ДСТУ ISO 14001:2006 Системи екологічного керування. Вимоги та настанови щодо застосовування (ISO 14001:2004, IDT) [12], визначає його як середовище, в якому організація здійснює свою діяльність, включаючи повітря, воду, землю, природні ресурси, флору і фауну, людей та їхню взаємодію. Термін «навколишнє середовище» тут включає як середовище всередині організації, так і глобальні системи. Таким чином, конкретизуючи це положення, законодавець намагається відійти від домінування людини над природою, яке встановилося в 1990-х роках. Близьким до терміну «навколишнє середовище» є термін «навколишнє природне середовище», введене Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища». Ці поняття не є тотожними. Зокрема, навколишнє природне середовище – це сама природа, основне джерело життя і діяльності, а отже, охорона природи є найважливішим обов'язком людини і громадянина, закріпленим у Конституції. При цьому об'єктом правової охорони є природа (навколишнє природне середовище) як об'єктивна реальність, що існує поза людиною і функціонує як місце проживання, умова і спосіб її життєдіяльності, незалежно від її усвідомлення. Через складність і різноманітність структурних і функціональних зв'язків, які складають природне середовище, природа вважається складним об'єктом правової охорони. Природне середовище вже не існує в чистому вигляді, оскільки понад 90 екосистем у світі вже визнані антропогенними. Звідси походить термін «довкілля».

Національне законодавство передбачає необхідність створення безпечного життєвого середовища, тобто ситуації, вільної від різного роду небезпек (біологічних, хімічних, фізичних та інших). Право на безпечне

довкілля безпосередньо пов'язане з низкою інших прав, які фактично передбачені стосовно конкретних сфер суспільних відносин та діяльності. Наприклад, у ст. 1 Закону України «Про забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя населення» під поняттям «безпечні умови для людини», розуміється стан середовища життєдіяльності, при якому відсутня небезпека шкідливого впливу його факторів на людину. Також у ст. 4 Закону закріплено, права громадян на безпечну їжу, питну воду, умови праці, освіти, виховання, засоби до існування, відпочинку та навколишнє середовище, а ст. 3 визначено: «Кожна людина, яка проживає або тимчасово перебуває на території України, має право на захист від впливу іонізуючого випромінювання. Це право забезпечується здійсненням комплексу заходів щодо запобігання впливу іонізуючого випромінювання на організм людини встановлених дозових меж опромінення, та відшкодуванням шкоди, заподіяної внаслідок впливу іонізуючого випромінювання». Тому Закон також включає термін «сприятливі умови життєдіяльності людини». Цей термін визначається як стан навколишнього природного середовища, за якого відсутній шкідливий вплив на здоров'я людини і є можливості для нормального підтримання або відновлення порушених функцій організму (ст. 1 Закону України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення») [13].

Навколишнє середовище — це система взаємодіючих екологічних підсистем, в якій всі елементи, комплекси та природні явища органічно поєднані в один цілісний механізм. Екологічні проблеми також спрямовані на підтримку якості довкілля, тобто його здатності до безперервного обміну речовин і відтворення життя на Землі. Охорона навколишнього середовища дозволяє чітко визначити зовнішні та внутрішні межі екологічного регулювання. Це проявляється в тому, що його складові (або її частини) підлягають правовому захисту.

Ми підтримуємо позицію науковців, які стверджують, що між поняттями «довкілля» та «навколишнє природне середовище» є відмінність. Вона полягає у тому, що «навколишнє природне середовище» є вузьким поняттям і включає в себе всю сукупність біотичного та абіотичного середовища, яке спільно впливає на людські спільноти та їх спосіб життя. Зростаючий антропогенний тиск на природне середовище призводить до його трансформації людиною, що обґрунтовує появу терміну «штучне» або «антропогенне» середовище. У цьому контексті поняття «довкілля» набуває комплексного характеру, його складовими стають природне, соціальне та антропогенне середовища. Це логічно підтверджується еволюційними процесами.

З огляду на те, що глобалізація значно поглибила взаємодію людини і довкілля, бажано використовувати терміни, які більш точно відображають сучасні реалії. Ще в 1930-х роках Вернадський В. І. дійшов висновку, що в результаті тривалого історичного розвитку людина стає фактором переходу біосфери на більш досконалу стадію розвитку. Іншими словами, життєдіяльність людини стає фактором переходу біосфери на вищий щабель розвитку [14]. Так, Гілпін Алан у власній книзі, яка має назву «Оцінка впливу на довкілля: початок 21 століття», підкреслює, що «довкілля охоплює умови та впливи, за яких живе і розвивається будь-яка особа чи об'єкт», вважаючи, що довкілля включає «абіотичні (позбавленні життя елементи: ґрунт, воду, атмосферу, клімат, шум, запахи та смаки), так і біотичні складові існування людини: фауну та флору, бактерії та віруси, а також соціальні, що формують «властивість життя»» [15].

Вбачається, що «довкілля» об'єднує всі соціальні, природні та штучно створені фізичні, хімічні та біологічні фактори, тобто ті, що прямо чи опосередковано впливають на життя і діяльність людини. Людський розвиток у глобальному масштабі визначається геоекологічними межами, під якими розумі-

ють незворотні зміни в навколишньому середовищі, що спричинені діяльністю людини і загрожують існуванню людства.

Сьогодні поняття «довкілля» характеризується як місце існування та діяльності людини, а також природний і матеріальний світ, що оточує людину; Топчієв О.Г. характеризує «довкілля» як взаємодіючу сукупність природних і антропогенних об'єктів, речовин, умов і явищ – глобальне середовище, в якому відбувається (здійснюється) життєдіяльність людини, функціонування суспільства, пропонує розуміти його як біологічний і небіологічний розвиток природи [с. 65-66] [16]. Хижня Л.Є. характеризує останнє як сукупність матеріальних, енергетичних та інформаційних чинників, що прямо чи опосередковано взаємодіють з об'єктами оцінки. Об'єктом оцінювання може бути будь-який об'єкт біологічного і неживого світу, на будь-якому рівні його системної організації [17, с. 79]. Себто, довкілля включає в себе природні ресурси та природні умови, які багато теоретиків розглядають як складові природного середовища. У багатьох випадках під «навколишнім середовищем» розуміють «природне довкілля», і цей термін також використовується в міжнародних нормативно-правових актах.

Через складність понять розрізнення «довкілля» та «природне довкілля» виникають певні труднощі в розрізненні елементів природних речей. Природне довкілля – це, як правило, середовище у вигляді природних умов життя і діяльності людини. Воно є частиною довкілля, яку люди перетворюють і набувають нових якісних структур у процесі виробничої діяльності. Довкілля поєднує в собі елементи природного середовища (земля, атмосфера, вода, ліс) і продукти, що є результатом людської діяльності (будівлі, дороги, промислові підприємства, сільськогосподарські проекти, міські парки тощо), міське середовище, житлові райони, сільськогосподарські та промислові зони; зони відпочинку та інше. Зауважимо, що в науково-бібліографічних джерелах і законодавстві крім

поняття «довкілля людини» найчастіше вживається слово «довкілля».

Бойченко М. В. пропонує вважати компонентами природного довкілля елементи природного та антропогенного походження, які мають здатність до системного самопідтримання. Ці елементи включають енергетичний стан навколишнього середовища (включаючи тепло, хвилі, магнітні та гравітаційні поля), хімічні та динамічні властивості атмосфери, склад води (атмосферна вологість, поверхня землі, хімічний склад води, її фізика та кореляція між її наявністю та проживанням), фізичні, хімічні та динамічні властивості поверхні землі (топографія, включаючи рівнинну, горбисту, гірську в тому числі структура). Зовнішній вигляд і склад біологічних компонентів екосистеми (рослинності, популяцій тварин і мікроорганізмів) та їх поєднання з ландшафтом (у тому числі поєднання земель несільськогосподарського та лісового призначення з природними екосистемами); створення кліматичних і ландшафтних умов та інші події, що вважаються природними загрозами або стихійними лихами (землетруси, повені, урагани, природні та локальні захворювання тощо); ступінь збалансованості екосистеми; ступінь збалансованості та стаціонарності компонентів, які гарантують певний ритм природних явищ; щільність населення та взаємодія людей як біологічних факторів; інформаційні елементи всіх вищезазначених процесів і явищ [18, с. 71]. На думку Удот В.Ф., поняття «природне довкілля» складається з двох складових – неживої та живої. До неживої відносяться атмосфера, гідросфера і літосфера, а до живої – рослини, тварини і мікроорганізми. Цей же автор розглядає природне середовище вужче і виділяє більш загальні групи компонентів, основними з яких є атмосфера, гідросфера, літосфера, рослини, тварини та мікроорганізми [18, с. 49].

Висновки. Таким чином, аналіз теоретичних джерел доводить, що природне довкілля включає в себе не тільки природні ресурси, розташовані на поверхні землі, а й саму

територію та природні умови розташування. До таких умов належать кліматичні умови, місцезнаходження (поверхнєве, підземне середовища, експлуатаційні характеристики, віддаленість від споживачів тощо), властивості (рідкий, газоподібний та твердий стан речовини), структура та склад матеріалу, споживчі характеристики. Разом з тим, природні ресурси – це сукупність природних неживих і живих об'єктів, їх сил і явищ, які людство використовує для підтримання своєї життєдіяльності та задоволення інших потреб для свого теперішнього і майбутнього існування та розвитку, і поділяються на матеріальні ресурси та ресурси навколишнього середовища. Матеріальні ресурси природокористування – це неживі природні ресурси, тобто родовища корисних копалин і компоненти живої природи (все розмаїття флори і фауни). Нежива природа як об'єкт природокористування включає такі системні компоненти, як космічна енергія, атмосфера, вода, земля і ґрунт. Потім виділяють структуру природних системних компонентів, яка включає притаманні їм структурні компоненти, їх властивості, процеси та результати їх взаємодії. До природних ресурсів також відносять екологічні переваги природного середовища (асиміляційні, природоохоронні,

лікувальні, естетичні та інші якісні характеристики).

Таким чином, аналізуючи різні підходи до визначення основних категорій дослідження, можна зробити висновок, що наведені вище позиції свідчать про певні тенденції у формулюванні поняття «довкілля», які проявляються в декількох підходах. Так, одні дослідники наголошують на комплексних аспектах розуміння поняття «довкілля», вказуючи на те, що природне середовище поєднує в собі всі елементи, тісно пов'язане з антропологічною діяльністю та є невіддільним від людини. Інші, навпаки, вказують на вузькі аспекти досліджуваного явища і перераховують лише його основні складові.

З проведеного аналізу понятійно-категоріального апарату у досліджуваній царині, ми не підтримуємо думку авторів щодо синонімічності понять терміну «навколишнє природне середовище» та «довкілля», що потребує чіткого юридичного коригування та законодавчого закріплення понять «довкілля», «природа», «навколишнє природне середовище» і «навколишнє середовище». Використання термінів у законодавстві має бути узгодженим, що унеможливить однакове тлумачення термінів у різних нормативно-правових актах, використовуючись в особливому значенні з метою усунення тавтології.

Анотація

У статті автор доводить, що природне довкілля включає в себе не тільки природні ресурси, розташовані на поверхні землі, а й саму територію та природні умови розташування. До таких умов належать кліматичні умови, місцезнаходження (поверхнєве, підземне середовища, експлуатаційні характеристики, віддаленість від споживачів тощо), властивості (рідкий, газоподібний та твердий стан речовини), структура та склад матеріалу, споживчі характеристики. Разом з тим, природні ресурси – це сукупність природних неживих і живих об'єктів, їх сил і явищ, які людство використовує для підтримання своєї життєдіяльності та задоволення інших потреб для свого теперішнього і майбутнього існування та розвитку, і поділяються на матеріальні ресурси та ресурси навколишнього середовища. Матеріальні ресурси природокористування – це неживі природні ресурси, тобто родовища корисних копалин і компоненти живої природи (все розмаїття флори і фауни). Нежива природа як об'єкт природокористування включає такі системні компоненти, як космічна енергія, атмосфера, вода, земля і ґрунт. Потім виділяють структуру природних системних компонентів, яка включає притаманні їм структурні компоненти, їх властивості, процеси та результати їх взаємодії. До природних ресурсів також відносять екологічні переваги природного середовища (асиміляційні, природоохоронні, лікувальні, естетичні та інші якісні характеристики).

Таким чином, аналізуючи різні підходи до визначення основних категорій дослідження, можна зробити висновок, що наведені вище позиції свідчать про певні тенденції у формулюванні поняття «довкілля», які проявляються в декількох підходах. Так, одні дослідники наголошують на комплексних аспектах розуміння поняття «довкілля», вказуючи на те, що природне середовище поєднує в собі всі елементи, тісно пов'язане з антропологічною діяльністю та є невіддільним від людини. Інші, навпаки, вказують на вузькі аспекти досліджуваного явища і перераховують лише його основні складові.

З проведеного аналізу понятійно-категоріального апарату у досліджуваній царині, ми не підтримуємо думку авторів щодо синонімічності понять терміну «навколишнє природне середовище» та «довкілля», що потребує чіткого юридичного коригування та законодавчого закріплення понять «довкілля», «природа», «навколишнє природне середовище» і «навколишнє середовище». Використання термінів у законодавстві має бути узгодженим, що унеможливить однакове тлумачення термінів у різних нормативно-правових актах, використовуючись в особливому значенні з метою усунення тавтології.

Ключові слова: кримінальні правопорушення проти довкілля, довкілля, екологічна безпека, екосистеми, правове регулювання, міжнародний досвід.

Chernysh M.O. The environment as an object of criminal legal protection

Summary

In the article, the author proves that the natural environment includes not only natural resources located on the surface of the earth, but also the territory itself and the natural conditions of the location. Such conditions include climatic conditions, location (surface, underground environment, operational characteristics, remoteness from consumers, etc.), properties (liquid, gaseous and solid state of matter), structure and composition of the material, consumer characteristics. At the same time, natural resources are a set of natural inanimate and living objects, their forces and phenomena that humanity uses to maintain its vital activity and meet other needs for its present and future existence and development, and are divided into material resources and environmental resources. Material resources of nature use are inanimate natural resources, that is, mineral deposits and components of living nature (the whole variety of flora and fauna). Inanimate nature as an object of nature use includes such system components as cosmic energy, atmosphere, water, land and soil. Then the structure of natural system components is distinguished, which includes their inherent structural components, their properties, processes and results of their interaction. Natural resources also include the ecological advantages of the natural environment (assimilative, environmental, medical, aesthetic and other qualitative characteristics).

Thus, analyzing different approaches to defining the main categories of research, we can conclude that the above positions indicate certain trends in the formulation of the concept of «environment», which are manifested in several approaches. Thus, some researchers emphasize the complex aspects of understanding the concept of «environment», indicating that the natural environment combines all elements, is closely related to anthropological activity and is inseparable from man. Others, on the contrary, indicate narrow aspects of the phenomenon under study and list only its main components.

From the analysis of the conceptual and categorical apparatus in the field under study, we do not support the authors' opinion regarding the synonymity of the terms «environment» and «environment», which requires a clear legal adjustment and legislative consolidation of the concepts of «environment», «nature», «environment» and «environment». The use of terms in legislation must be consistent, which will prevent the same interpretation of terms in different regulatory legal acts, using them in a special meaning in order to eliminate tautology.

Key words: criminal offenses against the environment, environment, ecological safety, ecosystems, legal regulation, international experience.

Список використаних джерел:

1. Грушкевич Т.В. Термінологічні проблеми визначення довкілля як об'єкта інформаційно-правового забезпечення. Університетські наукові записки. 2011. № 1 (37). С. 265–269.
2. Uexküll, Jakob von Theoretical biology. URL: <https://archive.org/details/theoreticalbiolo00uexk/page/n5/mode/2up>
3. Гавриш С.Б., Корчова З.Г. Злочини проти довкілля. Кримінальне право України: Особлива частина: Підручник. За ред. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. Київ: Юрінком Інтер, 2003. С. 297–315.
4. Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації: навч. посібник. 2-ге вид. Київ: Юрінком Інтер, 2009. 512 с.
5. Микієвич М.М., Андрусевич Н.І., Будякова Т.О. Європейське право навколишнього середовища. Навчальний посібник. Львів, 2004. – 256 с.
6. Конституція України : Конституція України; Верховна Рада України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
7. Про затвердження Положення про паспортизацію потенційно небезпечних об'єкт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0062-01#Text>
8. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356.
9. Закон України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення». *Відомості Верховної Ради України (ВВР)* URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3856-12>
10. Convention on the Prohibition of Military or Any Hostile Use of Means of Impact on the Natural Environment dated October 5, 1978. Database «Legislation of Ukraine». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_258#Text [in Ukrainian].
11. Литвиненко В.О. Правова охорона навколишнього природного середовища URL: http://www.rusnauka.com/8_NIT_2008/Tethis/Pravo/27546.doc.htm.
12. ДСТУ ISO 14001:2006 системи екологічного керування. вимоги та настанови щодо застосування. URL: <http://document.ua/sistemi-ekologichnogo-keruvannja.-vimogi-ta-nastanovi-shodo--nor14235.html>.
13. Закон України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» . – *Відомості Верховної Ради України (ВВР)* URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3856-12>
14. Вернадський В. І. Вибрані праці. Київ: Наукова думка, 2005. 302 с.
15. Alan Gilpin Environmental Impact Assessment (EIA): Cutting Edge for the Twenty-first Century. URL: https://books.google.com.ua/books/about/Environmental_Impact_Assessment.html?id=IohuQA7dO0EC&redir_esc=y
16. Топчієв О. Г. Концепція довкілля – сучасний напрям інтеграції природничо- та суспільно-географічних досліджень. Український географічний журнал. 2017. № 3. С. 64–70.
17. Хижня Л.Є. Об'єкт адміністративних правопорушень у сфері захисту довкілля. Правові засади суверенного розвитку України в сучасних умовах: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 31 січня – 1 лютого, 2020). Київ: ТНУ, 2020. С. 78–81;
18. Бойченко М. В. Оцінка перспектив трансформації природного середовища як результату антропогенного впливу на довкілля. Економічний вісник Національного гірничого університету. 2007. № 4. С. 69–74.